

Muntaner i Pla, cronistes nacionals

Com a palafrugellenc m'agrada, sincerament, de participar en aquest record de Josep Pla que ha preparat «Revista de Girona». I estic segur que tots els convilatants el rebran amb satisfacció perquè l'enroncament Palafrugell - Josep Pla no pot ésser més íntim i cordial. L'obra de Pla no seria comprensible sense el rerafons de Palafrugell. I sense Josep Pla, Palafrugell potser no seria més que un gris i ignorat racó de món. Els que em som fills i els que se'n senten tenim, gràcies a Pla, una credencial que els de ben poques poblacions de Catalunya poden exhibir. Entre els catalans i entre la gent culta de tota Espanya en tenim prou per identificar-nos dient que som del poble d'en Pla. No fa gaire l'hem perdut físicament, però queda, i quedarà per sempre, la seva obra. Obra considerable, una de les que més profundament, més decisivament han incidit en la cultura de la nostra terra. I estic convençut que mentre quedi algú que parli i senti en català sempre tindrà a prop un llibre d'en Pla; i que els néts dels nostres néts els plaurà tant com a nosaltres de llegir i de rellegir «Pa i raïm» i les «Cartes de lluny»; i se sentiran igualment commosos davant les històries de Gervasi, de Carrau i de tantes altres figures humils, però ben representatives d'una identitat humana i d'una terra on han nascut i viscut.

Aquest profund, irreductible arrelament de Pla al seu Empordà apareix com una constant essencial de la seva vida i de la seva obra. Hi és evident, però amb gran discreció, el goig de viure que arrenca de tenir sempre l'esperit i els ulls oberts a tot allò que li mostren la terra i els homes. Al costat d'una sensibilitat molt fina i d'una capacitat de ressò sentimental que li ve de cultures molt velles, Pla com tants d'empordanesos— té sempre un punt d'escepticisme davant el que va i ve. I perquè és fonamentalment tradicionalista no pot deixar d'ésser un espectador escèptic, un xic burleta, davant les frivolitats de qualsevol mena, que preveu trar.sitòries.

La concepció lògica i realista de la vida, Pla la tradueix en una adhesió en cos i ànima a un equilibri humanístic; és a dir, a la necessitat imperiosa de pau, de tranquil·litat dins d'un mateix i al seu voltant. «L'empordanès —diu Pla— paga les contribucions perquè sap que és una condició bàsica de la seva llibertat i la garantia que el deixaran en pau». Com no podia ésser altrament, aquest equilibri humanístic li dóna, encara, el gust per la discreció. Per això troba que el paisatge empordanès té el punt de bellesa que a ell li escau. «L'Empordà —ve a dir— és un tros de geografia d'una bellesa excepcional; però una bellesa que no és mai sublim. El paisatge de l'Empordà és un paisatge dens, d'un gran pes, però molt i molt discret, elegant, esvelt».

No hi ha dubte que al costat d'aquest prototipus d'empordanès, enamorat circumspecte de

la seva terra, d'entregant enraonat i amable, acollidor, que parla sense fer fressa, reflexivament, com a concreció de civilitat, hi ha empordanesos vibrants, extravertits i una punta petulants i hiperbòlics. Posats a exemplificar, aquests dos tipus correspondrien exactament als dos més grans cronistes de la nostra terra, dues de les més grans figures de la nostra literatura, empordanesos tots dos: Ramon Muntaner, a l'edat mitjana; Josep Pla, en els nostres dies. Un i altre se senten sempre radicalment empordanesos; però explícit un i contingut l'altre, ambdós comparteixen i manifesten un rotund nacionalisme.

* * *

Ramon Muntaner, nat el 1265 al cap de la plaça de Peralada, va veure, quan tenia nou anys, el rei Jaume I hostatjat a casa seva; i en quedà enlluernat. Un enlluernament que no el deixà en tota la seva vida sinó que en fou el motor, puix que la dedicà íntegrament al servei del seu país a través dels seus monarques. Binomi monarca-país imperiós en aquell moment quan, damunt la parcel·lació feudal, només el monarca podia erigir-se en símbol i autor de la unitat nacional.

Muntaner fou un home de sort: tingué una noble causa per servir —el nostre país en ascensió— i uns reis d'una gran personalitat: Jaume I, Pere II, Jaume II i Pere III. Totes les cròniques medievals foren dictades i inspirades pels monarques; això malgrat, són d'expressió popular. Però la que les guanya a totes en aquest aspecte és la de Muntaner; vehement i rica d'anècdotes, d'estil directe i expressiu, Muntaner s'hi manifesta com a poble, diu Ferran Soldevila. I encara: podem dir que Muntaner, tot i seguir fidelment el fil de la història, no és pas un historiador objectiu sinó un entusiasta. «En aquest sentit —diu Pla— és un empordanès tòpic pur».

Aquest entusiasme l'abocà damunt el seu país, Catalunya, i damunt el seus Reis. Vegeu com en fa l'elogi amb la hipèrbole típicament o tòpicament empordanesa: «Vull que tothom sàpiga que a Catalunya hi ha el poble més ric que cap altre, si bé la major part de les gents els tenen per pobres. Ver és que a Catalunya no hi ha aquelles riqueses de moneda de certs homes assenyalats que hi ha en altres països mes, la comunitat del poble és el més benanant que poble del món e que viu millor e més ordenadament amb llurs mullers e llurs fills que cap altre poble que al món sia». I diu dels nostres Reis: «Estigueu certs que no són senyors de llurs vassalls si no companyons... Si hom pensa quantes gràcies fan a llurs sotmesos, la terra heurien de besar que calciguen».

Com Muntaner, Pla estima i serveix la seva terra a cavall també de la seva pròpia Crònica. Perquè la immensa obra de Pla ¿és alguna cosa

més que una crònica minuciosa, exhaustiva de la seva terra, del seu món i del seu temps, i dictada també, com la de Muntaner, per un profund amor al seu país? Fill d'una altra època, la nostra, en la qual l'expressió exaltada dels sentiments no seria ben vista —com sí que ho era a l'època de Muntaner—, Pla ha d'ajudar-la amb una sòbria modulació. El seu amor i la seva vocació de servei a Catalunya són formulats amb paraula mesurada, sovint sobreentesa, però no menys rotunda. La tessitura èpica de Muntaner adopta un to menor en l'obra de Pla. Així i tot deixà escrit a la Revista de Catalunya del 1924: «Els que vivim en cos i ànima per Catalunya... si no tenim la passió de servir ens trobarem insuportables... En temps dels assassinats (pels carrers de Barcelona, els anys 20) la vida de Catalunya era una esgarripança continuada; feia l'efecte —diu Pla— que us martiritzaven la mare». Molt més ençà, el volum «Notes disperses» acaba amb aquestes paraules: «Nosaltres treballem i treballarem per augmentar la voluntat d'ésser de Catalunya. Una literatura és l'esperit d'una llengua. Fondre llengua i poble és donar-li un esperit. És la primera obligació d'un escriptor. Aquesta feina és la primordial i, si convé sacrificar-hi tres generacions, cal fer-ho impertorbablement».

Les paraules de Pla no poden ésser més explícites ni més contundents. Tota la seva obra literària, arreladament catalana, és un acte de servei, ben conscient, a la seva terra. Si Muntaner sentia i practicava la devoció a la Monarquia per amor al seu país, Pla ha sentit i practicat pel mateix motiu la devoció a la seva llengua, únic factor d'unitat de la terra de Muntaner i de Pla, que no és altra que la de tots els països que en l'època nacional formaven amb el nostre una perfecta unitat política i cultural. Parlant de Muntaner, Pla confessa: «L'estil entusiasta i vehement de la Crònica m'ha ajudat a comprendre la meua manera d'ésser. Jo també he estat un home entusiasta». En el servei del país, és l'obra, els fets el que compta. La fidelitat i el servei obliguen molt més que a les pures paraules, al retret i a la protesta, per justos que siguin. Les paraules, el retret i la protesta s'evaporen; però els fets queden, i queden com objectiu assolit i sobretot, jo diria, com exemple d'una actitud cívica. I com a tal quedarà l'obra de Pla.

— «El gran problema de l'escriptor arrelat a un país —diu en un altre lloc— és contribuir a la lluita contra l'oblit». Els nostres dos grans empordanesos —Muntaner i Pla— han contribuït decisivament a conservar-nos els fets —i a conservar-nos els mots, que diria el poeta. A crear i a mantenir una cultura, en una paraula. I si això és important per a qualsevol país ho és més, molt més, per al nostre, entrebancat de fa segles i forçat de sempre a reconstruir i a reafirmar —amb els únics mitjans de

la seva llengua i de la seva cultura— una personalitat autèntica; i a refer també, només amb aquests mitjans, la dignitat de la seva vida col·lectiva.

Una altra afinitat entre Muntaner i Pla és la itinerància, un desig de veure món contrapuntat amb un casolanisme irreprimible. Pla diu que el tren li fa venir gana, que el contacte amb la maleta l'impregna d'optimisme; segons ell, per no patir d'insomni no hi ha res com dormir cada nit en un llit diferent; però, com a contrast, «res no em faria tanta il·lusió —ens confessa— com poder tenir algun dia una casa i un hort, dues fulles de col, un cirerer i una vaca». L'arrelament de Pla a la seva col·lectivitat nacional i la seva aversió a altres límits no poden ésser més explícits: «Més enllà de Palafrugell hi ha un primer cercle dins el qual si dieu a un home o dona: Bon dia; avui fa bons temps; us responen: Bon dia; sí, sembla que fa bon temps. Més enllà, tot és completament igual». «Els homes i les dones d'aquestes terres (els països de llengua catalana) estem units —continua dient Pla— no per raons anecdòtiques o folklòriques, sinó per una mateixa concepció de la vida; per la idèntica significació que tenen les nostres paraules quan es tracta de les coses bàsiques». «La meva tendència cosmopolita —afegeix— m'ha portat a cultivar unes arrels terrals i precises».

El que Pla ha fet per gust i curiositat humana —resseguir les costes mediterrànies— Muntaner ho féu perquè aquestes costes eren el teatre de les gestes catalanes. A partir dels onze anys, quan sortí de Peralada en el seguici de Roger de Llúria, anà i vingué incansablement per la Mediterrània: del seu poble a València, de Saragossa a Galípoli i de Gerba a Perpinyà passant per totes les illes que llavors hissaven les quatre barres. El juny de 1329, amb 64 anys a l'esquena (que en aquell temps eren molts anys), organitza la intendència per a la guerra contra Granada; i dos anys després vol tornar a Sicília, però el rei Alfons no li ho permet. La Crònica de Muntaner no és altra cosa que el fruit d'aquesta experiència única i d'uns dots de narrador verament excepcionals.

Per fer-nos càrrec d'aquesta gran capacitat i gràcia narratives, n'hi ha prou de llegir la història del trasllat de l'infant Jaume (el futur Jaume III de Mallorca - Rosselló) des de Sicília a Perpinyà. Penso que el lector m'agrarà que n'hi faci un resum. L'infant no tenia més de 40 dies; el periple es preveia difícil i Muntaner prengué prolixes precaucions. «Vaig encomanar —diu— el dit senyor infant a una bona dona d'Empordà, madona Agnès, d'Adri, bona i molt devota, perquè em semblava que ella devia saber molt d'infants puix que havia tingut 22 fills». S'enduu una bona dida siciliana però també dues altres dones amb llurs fills de pit «que si una fallia, les altres fossin aparellades». Na-

Al Pedro de Pals, que ara porta el nom de "Pedró Josep Pla".

veguen 69 dies de Catània a Salou, i aquí Muntaner fa preparar una anda recoberta de tela encerada per a la dida i l'infant, anda que traguin a coll vint homes, per tandes. Però Muntaner no deixa mai de petja el Senyor infant —que així sempre l'anomena—. «Molt sovint —diu— l'havia de mantenir a coll, fins e tot quan mamava perquè la dida ni podia tenir-lo a la falda, de tant de mal que la mar li feia, e a les altres dones altre tal».

Subratllem que quan li convé una dona de confiança la cerca empordanesa, i que dona per assentat que Adri, ben a prop de Banyoles, és també de l'Empordà. (Pla sempre ha sostingut que la comarca de Banyoles és el Terraprim d'Empordà). Llegint sencera aquesta descripció —i tantes d'altres pàgines— hom es pregunta: Si Muntaner, en comptes de tractar monarques, nobles i gent d'armes, hagués tractat pagesos i ciutadans del carrer Estret, no hauria escrit llibres parions dels de Josep Pla?

Perquè jo ho crec així, m'ha semblat que no era pas forassenyat d'esbossar-ne un paral·lel.

J. ALSINA i BOFILL

